

Yusuf YILMAZ ROR

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Bağımsız Araştırmacı, İstanbul, Türkiye
Independent Researcher, İstanbul, Türkiye
yy1013258@gmail.com

Geliş Tarihi/Received 01.04.2024
Revizyon Tarihi/Revision 20.04.2024
Kabul Tarihi/Accepted 05.05.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 15.05.2025

Atıf:
Yılmaz, Yusuf. "Memlûk Sultanı el-Melikü'z-Zâhir Çakmak ve Dış Politikadaki Tutumu (1438-1453)". Ahbar, sy. 3 (Mayıs 2025): 66-78.

Cite this article:
Yılmaz, Yusuf. "The Mamluk Sultan al-Malik al-Zahir Jaqmaq and His Stance on Foreign Policy (1438-1453)". Ahbar, no. 3 (May 2025): 66-78.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Memlûk Sultanı el-Melikü'z-Zâhir Çakmak ve Dış Politikadaki Tutumu (1438-1453)

The Mamluk Sultan al-Malik al-Zahir Jaqmaq and His Stance on Foreign Policy (1438-1453)

Öz

Memlûk Devleti 1250-1517 yılları arasında Mısır merkezli olarak hüküm sürmüştür ve bu zaman zarfında Selçuklu Devleti'nin izlerini taşıyarak tarihte sosyo kültürel anlamda etkin bir rol oynamıştır. Sultan Barsbây'dan sonra cülûs eden Sultan Çakmak, devlet ricalinin biati neticesinde ve istenilen kimse olması hasebiyle hâkimiyetini tesis etmiştir. Sultan Çakmak, tahta geçtikten sonra iç isyanları bastırarak ülke içindeki istikrarı sağlamış, ardından Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren gayrimüslim unsurlara karşı mücadele etmiştir. Özellikle Rodos Şövalyeleri ve Kıbrıs Krallığına karşı seferler düzenlemiş, ancak selefi Sultan Barsbây kadar başarılı olamamıştır. Yine de Doğu Akdeniz'de Müslümanların varlığını sürdürme çabası, Osmanlı Devleti'nin ilerleyen dönemdeki politikalarına ilham kaynağı olmuştur.

Sultan Çakmak, bölgedeki Müslüman devletler ve beyliklerle de diplomatik ilişkiler kurmuş, Osmanlı, Karamanoğulları, Dulkadiroğulları, Akkoyunlular ve Karakoyunlular ile çeşitli siyasi münasebetlerde bulunmuştur. Timur ve Safevî Devletleriyle de diplomasi yürütmüş, ayrıca Kuzey Afrika ve Endülüs Müslümanlarına da destek sağlamaya çalışmıştır. Ancak bu dönemde veba salgınları, ekonomik krizler ve kıtlık gibi Memlûk Devleti'nin dış politikadaki hamlelerini sınırlandıran etkenler olmuştur. Bu çalışmada, Sultan Çakmak'ın dış politikada izlediği denge siyaseti ve bu siyasetin yansımaları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: el-Melikü'z Zâhir Çakmak, Dış Politika, Doğu Akdeniz

Abstract

The Mamluk State ruled between 1250-1517, centered in Egypt, and played an active role in history in the socio-cultural sense by carrying the traces of the Seljuk State during this time. Sultan Chakmak, who succeeded Sultan Barsbây, established his sovereignty as a result of the allegiance of the state officials and because he was the desired person. After ascending to the throne, Sultan Djakmak ensured stability in the country by suppressing internal rebellions and then fought against non-Muslim elements operating in the Eastern Mediterranean. He organized expeditions especially against the Knights of Rhodes and the Kingdom of Cyprus, but he was not as successful as his predecessor Sultan Barsbây. Nevertheless, his efforts to maintain the Muslim presence in the Eastern Mediterranean inspired the policies of the Ottoman Empire in the following period. Sultan Djakmak also established diplomatic relations with the Muslim states and principalities in the region and engaged in various political relations with the Ottomans, Karamanids, Dulkadirids, Akkoyunids and Karakoyunids. He also conducted diplomacy with Timur and Safavid states and tried to provide support to the Muslims of North Africa and Andalusia. However, during this period, plague epidemics, economic crises and famine were the factors that limited the Mamluk State's foreign policy moves. In this study, the balance policy followed by Sultan Djakmak in foreign policy and the reflections of this policy are discussed.

Keywords: Al-Malik al-Zahir Jaqmaq, Foreign Policy, Eastern Mediterranean

Giriş

Memlûkler¹, Mısır ve Suriye merkezli olarak, 1250-1517 yılları arasında hüküm süren ve Ortadoğu'daki siyasî, kültürel ve ekonomik hayata yön veren, Kıpçak kökenli Bahrî (1250-1382) ve Çerkes asıllı Burcî (1382-1517) Memlûkleri² olarak iki grup tarafından idare edilen Türk İslâm Devleti'dir³. Burcî Memlûklerin hakimiyetini tesis eden ilk sultan Berkûk'du. Berkûk, Türkçe'yi resmi dil kabul ederek, ekonomik, mimari ve kültürel alanlarda faaliyetlerde bulunmuştur⁴. Berkuk'un oğlu Ferec (1399-1405, 1405-1412) devri, Timur'un Ortadoğu coğrafyasında başlattığı istila girişimlerinin müşahidi oldu. Ülke, ekonomik, sosyal ve imar faaliyetleri açısından çöküntüye uğradı. Bu dönem tam bir kaos ve yıkım sürecini andırdığı için, onun vefatı halk nezdinde bir kurtuluş olarak değerlendirildi⁵.

Şeyh el-Mahmûdî⁶ (1412-1421) devrinde ise idarede otorite büyük yeniden sağlanmış oldu. Ardından yönetim gelen Barsbây (1422-1438), tahta geçince ilk olarak merkezde sükûneti sağlamakla meşgul oldu. Ülkede çıkan isyanları bertaraf ettikten sonra cihat gayesiyle Kıbrıs'ın fethi için birtakım girişimlerde bulundu. Bu girişimlerinin temel nedeni olarak Kıbrıslı şövalyelerin Mısır sahillerine saldırması ve Dimyatlı bir tacirin gemisine el konulması gösterilebilir. Ayrıca 1423'te Dimyat Limanı'nda iki Müslüman ticaret gemisinin Franklarca ele geçirilmesi ve Kıbrıs Kralı John'un Osmanlı Sultanı II. Murat'a gönderilmek üzere yola çıkan hediye gemisine el koyması, Kıbrıs'ın fethedilmesi gerektiği düşüncesinin diğer bir nedeni oldu⁷.

Barsbây devri şüphesiz Memlûk tarihinde deniz seferlerinin yürütüldüğü en önemli devir olarak temayüz etmiştir. Kıbrıs'a yönelik fetih girişimleri 1424, 1425 ve 1426 yıllarında üç aşamada gerçekleşmiştir. Sultan Barsbây, Kıbrıs'ın önemli kıyı şeridi sayılan Magosa ve Limasol gibi sahillere yukarıda değindiğimiz tarihlerde donanma çıkartıp, Kıbrıs kralını da esir alarak 1426'da adayı fethetmiştir⁸. Kıbrıs'ın fethi Anadolu'nun güney sahilllerinde Selçuklu Devleti'nin gözde liman şehirlerinden biri olan Alanya'nın da fethini zorunlu kılmıştır⁹. Barsbây'ın Doğu Akdeniz'de başlatmış olduğu fetih siyaseti, Müslümanları Rodos Şövalyelerinden korumak adına halefi Sultan Çakmak tarafından devam ettirilecektir. Memlûklerin Doğu Akdeniz'de tutunmaya çalışması ve fetih girişimlerinde bulunması, Müslümanları gayr-i müslim unsurlardan korumak ve bölgedeki siyasî hakimiyetini tesis etme anlayışı üzerine kuruludur.

¹ Türk-İslâm tarihi incelendiğinde kendine has bir yapı dizayn eden Memlûkler, ilk olarak Abbâsiler devrinde Ortadoğu coğrafyasına getirilmişti. Bu uygulama sonraki dönemlerde de aynı şekilde devam etti. Mısır'daki Tolunoğulları ve İhşîdîler zamanında olduğu gibi müstakil devletler kuracak, zamanla Abbâsi halifelerini dahi gölgede bırakacaklardı. Memlûk Devleti'nin kuruluşunda Eyyûbîlerin takip ettiği politikalar da etkili olmuştur. Memlûk Devleti'nin kuruluş süreci hakkında detaylı bilgi için bk. Kâzım Uzun, "VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 35, sy. 2 (2020): 727-751.; Süleyman Kızıltoprak, "Memlûk Sistemi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu" (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1997).

² Memlûklerle ilgili toplumda yer edinen, hatta bir dönem için Kölemenler şeklinde nitelendirilen büyük bir yanılgıya burada açıklık getirmek yerinde olacaktır. Bu yanılgı takdir edersiniz ki memlûk kelimesini anlam açısından karşılamayan ve batılı oryantalistlerin bu hususu dillendirerek kabul ettirme çabası içinde oldukları "köle" anlamı üzerinedir. Memlûk adının anlamı hakkında bk. Süleyman Kızıltoprak, "Memlûk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 29 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 87-90.

³ İsmail Yiğit, "Memlûkler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 29 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 90-97.

⁴ Şehabeddin Tekindağ, "Berkuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 5 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 511-512.

⁵ Asri Çubukçu, "Ferec", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 12 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 370-371.

⁶ Şeyh el Mahmûdî dönemi hakkında bk. Kâzım Yaşar Koprman, *Mısır Memlûkleri Tarihi-Şeyh Al Mahmûdî Devri (1412-1421)* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989).

⁷ Kâzım Yaşar Koprman, "Barsbay", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 5 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 84-85.

⁸ 1192'den beri Lusignan Krallığı tarafından idare edilen Kıbrıs, Doğu Akdeniz ve buralarda ticarî faaliyet yürüten devletler için jeopolitik bir öneme sahipti. 1250'de siyasî bir teşekkül haline gelen Memlûk Devleti, Lusignan Krallığı'nın Doğu Akdeniz siyasetinde rakibi olarak temayüz etti. I. Pierre devrinde, Memlûklere ait olan İskenderiye Limanı'na baskın düzenlediler (1365). Yine Kral Janus döneminde Memlûkler ve Müslümanlara karşı yürütülen korsanlık faaliyetleri, Memlûkler tarafından hiçbir zaman unutulmadı. Bütün bu girişimler, adanın Memlûkler tarafından fethini zorunlu kıldı. Nihayetinde Kıbrıs Barsbay'ın başarılı girişimleri neticesinde 1426'da fethedilerek, Kıbrıs'ta Türk ve Müslüman hakimiyeti tesis edildi. Bu konu hakkında bk. Ergun Üstün, "Memlûk Devleti'nin Kıbrıs'ı Hakimiyeti Altına Alması", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 1, sy. 1 (2018): 26-42. Memlûklerin Kıbrıs hakimiyeti hakkında bk. Fatih Yahya Ayaz, *Memlûk-Kıbrıs ilişkileri (Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti)* (Anakra: Türk Tarih Kurumu 2016).

⁹ Ahmet Sağlam, *Sorularla Memlûk Tarihi* (Ankara: Yeditepe Yayınevi, 2023), 164-166.

Seyfeddîn Çakmak'ın Memlûk Tahtına Cûlûsu

Mısır'daki Türk hükümdarları arasında otuz dördüncü, Çerkez hükümdarları arasında ise onuncu olan Seyfeddîn Çakmak, Zâhiriyye¹⁰, Nâsiriyye¹¹ gibi bazı Eşrefîlerin¹² desteği neticesinde hükümdarlık tahtına oturmuştur¹³. Barsbây'ın oğlu el-Azîz Yûsuf'un üç aylık saltanatının akabinde tahttan indirilmesiyle birlikte 9 Eylül 1438'de¹⁴ yönetime gelen Şahruh¹⁵ unvanlı Seyfeddîn Çakmak, devlet erkanının ittifakı neticesinde ez-Zâhir lakabıyla Memlûk tahtına geçti. el-Azîz Yûsuf'un hükümdarlığında idare fiilen Seyfeddîn Çakmak'ın kontrolünde olup, kendisi sembolik bir sultan olmaktan öteye gidemedi¹⁶. Makrîzî, Yûsuf'un 94 günlük hükümdarlığı için: *"Enteresandır ki, aziz harfleri ebced hesabına göre 94 eder. Sanki tahttaki her günü için bir harfi vardır."* der¹⁷. Seyfeddîn Çakmak'ın hukuken sultan olmasında, 14 yaşında henüz bir çocuk olan Yûsuf'un sultan olamayacağı ve emirler arasında çıkacak tartışmaların önlenmek istenmesi etkili olmuştur. Seyfeddîn, Sultan Barsbây devrinde de Yûsuf'un müdebbiri olarak onun sorumluluğunu üstlenmişti. Seyfeddîn Çakmak da selef sultanlardan olan Barsbây gibi Berkûk'un memlûkleri arasında yer alıyordu¹⁸. Ayrıca sarayda öldürülme ve entrikalara kurban gitme tehlikesine rağmen gün geçtikçe güçleniyor, sarayın seçkinleri arasında ışığı giderek parlıyordu¹⁹. Seyfeddîn Çakmak sultan olunca, Nâsiriyye, Müeyyediyye ve Eşrefiyye gibi memlûk zümreleri arasında temayüz eden kargaşa ortamında hal edilen Yûsuf'u İskenderiye'ye gönderdi ve onu burada bir süre gözetim altında tuttu²⁰.

Sultan Çakmak'ın kendisi köken itibarıyla Çerkes asıllıydı. Sultan olmasında büyük bir rol oynayan Emir Karkamas, alim ve emirlerin yer aldığı meşverette şu sözleri dile getirdi: *"Sultan küçüktür; emrine itaat edilecek bir kişi mevcut olmadığı için durum ağırlaşmıştı. Müslümanların çıkarlarını gözetecek ve söz birliğini sağlayacak bir sultan gerekliydi. Emîr-i Kebîr Çakmak dışında bu işe layık olan başkası yoktur."* Karkamas'ın bu sözleri üzerine Sultan Çakmak: *"Bu iş, ancak emîrlerin ve halkın rızasıyla olur"* diye belirtti. Mecliste yer alan emîr ve devlet erkânı da hep bir ağızdan: *"Biz Emîr-i Kebîr'den hoşnutuz!"* şeklinde nidâda bulundular. Bunun akabinde bütün emîr ve devlet ricâlî, halifenin öncülüğünde Sultan Çakmak'a biat etti ve Kal'atu'l-Cebel'e çıkarak tahta oturdu²¹. İdarede bulunduğu süre zarfında çıkan küçük çaptaki isyanları kolay bir şekilde bastırdı ve toplumdaki iç huzuru sağlayarak barışçıl bir siyaset izledi²².

Seyfeddîn Çakmak'ın dâhiliyedeki ilk icraati, Emir Korkmaz eş-Şa'bânî, Emir Tagribirmiş, Emir Aynal el-Cekemî, Hamâ Nâibi Emir Berdibek el-Acemî'nin çıkarmış oldukları isyanları bastırmak oldu. İsyanların temel nedeni Seyfeddîn Çakmak'ın sultanlığının kabul edilmemesiydi. Bunların haricinde Kahire'deki halka karşı suç işleyen Culbân Memlûklarının başlatmış olduğu isyanlar, sonraki devirlerde de devleti çöküşe götürecek nedenler arasında yer alacaktı. Diğer taraftan Dimaşk'ta et satan halktan, günlük 300 rıtl haraç talep eden Dimaşk Nâibi Emir Culbân el-Kemşbegâvî'nin bu tutumu da toplumda kargaşa ve isyanların doğmasına neden oldu²³. Öte yandan 1442'de Cize yöresinde siyahi kölelerin isyanları vuku buldu ve isyanın elebaşları yakalanarak idam edildi. Yaşanan bu olayların akabinde Mısır'daki yerli kimselerin bünyesinde barınan köleler Osmanlı ülkesine satıldı²⁴. Sultan Çakmak, 1439 yılı itibarıyla içerde huzur ve barışı sağlayıp, nihayetinde güvenli bir ortam

¹⁰ Sultan Berkuk'un memlûklerini temsil eden grubun adıdır.

¹¹ Sultan Ferec'in memlûklerini temsil eden grubun adıdır.

¹² Eşrefîler, Memlûkler döneminde özellikle idari mekanizmada etkin olan önemli bir gruptur. Sultanların cûlûsunda belirleyici bir rol üstlenmişlerdir. Devlet üzerinde zaman zaman şiddete başvurarak kitleler üzerinde baskı uyguluyorlardı. Bu durum idarede yer alan bireyler üzerinde korku uyandırmaktaydı. Sultan Çakmak, sultanlığının ilk zamanlarında bu grubu sindirmek için büyük bir mücadele verdi. Zâhiriyye, Nâsiriyye gibi gruplar üzerinde baskı kuruyorlardı. Eşrefîlerin baskıları diğer grupların Sultan Çakmak'ı desteklemesine ve onun yanında yer almalarında belirleyici bir etken oldu. Bk. Abdullah Mesut Ağır, "Memlûklerde Asabiyye," *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 21 (2008): 1-15.

¹³ İbn İyâs, *Bedâyi'ü'z-zuhûr fî vekâyi'i'd-duhûr*, c. 2, yay. haz. Muhammed Mustafa (Kahire, 1975), 198-199.

¹⁴ Ramazan Şeşen, *İslâm Medeniyeti Tarihi* (İstanbul: İsar Vakfı Yayınları, 2012), 482.

¹⁵ Hasan Yılmaz, *Memlûkler ve Memlûk Halifeleri* (Ankara: Elips Yayınevi, 2019), 109.

¹⁶ Fatih Yahya Ayaz, *Memlûkler* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 60; İsmail Yiğit, "Memlûkler", 90-97.

¹⁷ Makdîsî, *Mısır'daki İslâm Devletleri ve Türk Memlûklerin Faziletleri*, çev. Ramazan Şeşen (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019), 65.

¹⁸ Ahmet Sağlam, *Sorularla Memlûk Tarihi*, 167.

¹⁹ André Clot, *Kölelerin İmparatorluğu: Memlûklerin Mısır'ı*, çev. Turhan Ilgaz (İstanbul: Melisa Matbaası, 2005), 121.

²⁰ İsmail Yiğit, *Memlûkler* (İstanbul: Kayihan Yayınları, 2015), 115; Şehabeddin Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış," *Tarih Dergisi*, sy. 25,(2011): 28; Asri Çubukçu, "el-Melikü'z-Zâhir Çakmak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 8 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 192-193.

²¹ İbni Tagrıberdî, *en-Nücûmu'z-zâhire / Parlayan Yıldızlar*, çev. Ahsen Batur (İstanbul: Selenge Yayınları, 2013), 515.

²² Şeşen, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, 482.

²³ Sultan Çakmak devrinde zuhur eden kargaşa ve isyanlar için bk. Abdullah Mesut Ağır, "Memlûk Sultanı el-Melik ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak Dönemi (1438-1453)" (Ege Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010), 32-92.

²⁴ Ayaz, *Memlûkler*, 60; Sağlam, *Sorularla Memlûk Tarihi*, 168; Yiğit, *Memlûkler*, 115.

oluşturduktan sonra dış politikada adımlar atma imkanına erişti²⁵. Esas itibariyle Seyfeddîn Çakmak'ın temel gayesi, selefi Barsbây gibi elçi teatilerinde bulunmak, evlilikler yoluyla komşu devlet ve beyliklerle akrabalık tesis etmek ve bu zeminde müspet ilişkiler geliştirmekti²⁶.

Memlûklerde saltanat için oturmuş bir veraset sistemi yoktu. Kalavun ailesi dışında bir hanedanlık sistemi oluşturulamadığı için çok sık saltanat değişikliği yaşanmaktaydı. Ayrıca hükümdar olma sürecinde asalet anlayışına da inanmıyorlardı. Buna mukabil Sultan Barsbây ve Çakmak'ın 15 yıldan fazla hakimiyet tesis etmeleri, Memlûk Devleti'nde bir istikrar sürecinin yaşanmasına yol açtı. Bu iki sultanın dönemi, özellikle Akdeniz'de başarılı bir dış siyaset izlemeleri, Memlûk tarihinde kayda değer bir izlenim bırakmıştır²⁷.

Sultan Çakmak'ın Dış Politikadaki Faaliyetleri

Memlûk ülkesinde huzur ve refahı sağlayan Sultan Çakmak, 1438-1450 yılları arasında dış politikada Habeş, Nubya, Hristiyanlar ve Türk-İslâm devletleriyle siyasî temaslarda bulundu. Sultan Çakmak'ın devrinde ülkede mali sıkıntılar, salgınlar ve birtakım hastalıklar zuhur etmişti. Sultan böyle bir ortamda ülkenin refah ve barış içerisinde yönetilmesi için birtakım girişimlerde bulundu. Ülkesine gelen elçilere izzet ve ikramlarda bulunup onları güzel bir şekilde ağırladı. Sultan Çakmak'ın bu siyasî girişimleri diplomasi alanında sükûnet ve barışı tesis ederek ülkesinde huzur ve refah ortamını sağlama fikrinin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Sultan Çakmak'ın izlemiş olduğu bu yapıcı ve barışçıl politika, halefleri zamanında terk edilmiştir. Burcî Memlûklerin önemli sultanları arasında zikredilen el-Eşref Kayıtbay devrinde Çukurova'da zuhur eden Memlûk-Osmanlı savaşları bu politikanın terk edildiğinin açık bir göstergesidir²⁸.

Karamanoğulları ve Memlûkler

Oğuzların Afşar koluna mensup olan Karamanoğlu Devleti, 1256-1474 yılları arasında Niğde, Karaman, Konya, Alanya gibi bölgelerde hakimiyet tesis etmiştir. Kurulduğu tarihten yıkılışına kadar Anadolu'da etkin bir beylik olan Karamanoğulları, zaman zaman Osmanlı-Memlûk münasebetlerinde belirleyici bir rol oynadı. Bu münasebetler, Timur'un, 1402'deki Ankara Savaşı sonrasında Anadolu'da hakimiyet kurup beyliklerin bölgesel olarak güçlenmelerine izin vermesiyle birlikte yoğun bir hal aldı. Özellikle Karamanoğulları, Dulkadiroğulları ve Ramazanoğullarına ait olan bölgeler, stratejik menfaatler gereği Memlûk ve Osmanlıları karşı karşıya getirmiştir²⁹. 1437'de Sultan Barsbây devrinde Memlûk ve Osmanlılar arasında çekişmeler yaşandı. Bunun sebebi, Dulkadiroğulları ve Karamanoğulları arasındaki karışıklık ortamında Osmanlıların da bu çatışmaya dahil olmalarıydı. Memlûkler Karamanoğullarına, Osmanlılar ise Dulkadir Beyliği'ne destek çıkmaktaydı. Sonrasında Karamanoğlu İbrahim Bey'in Osmanlı Devleti ile barış yapmak zorunda kalmasıyla 1437 Mayıs'ında Anadolu'da sükûnet hakim oldu. İbrahim Bey bu tarihten itibaren 5 yıl boyunca Osmanlılara karşı herhangi bir girişimde bulunmadı.³⁰

Yaşanan bu kısa süreli sükûnet döneminin ardından, Kasım 1448'de Karamanoğlu İbrahim Bey, stratejik öneminden dolayı Kıbrıs'a bağlı olan Korykos'a sefer düzenledi ve burayı ele geçirdi. Kıbrıs'a yakın bir mevkiide bulunan Tarsus'taki Memlûk Devleti'nin saltanat naibi, bu olaya aldırış etmedi. Lusignan Hanedanına mensup olan II. John, Kıbrıs'ın sultanın güdümünde olduğunu ve bu sebepten dolayı Karamanlıların bu işgaline karşı Sultan Çakmak'ın Kıbrıslılara yardım etmesi gerektiğini bildirirse de gayretleri boşa çıktı. Sonuç itibariyle Korykos'un iadesi gerçekleşene kadar ada, halihazırda kaybedilmiş oldu³¹. Sultan Çakmak'ın selefi olan Sultan Barsbây döneminden itibaren Karamanoğulları'nın bölgede izlediği genel strateji; Kıbrıs Krallığı, Osmanlılar, Timur Devleti ve beylikler arasındaki egemenlik mücadelesinden yararlanma politikası olmuştur³².

²⁵ Hatice Güler, *Memlûkler* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2021), 18; Çubukçu, "el Melikü'z Zâhir Çakmak," 192-193.

²⁶ Abdullah Mesut Ağır, "Memlûk Sultanı el-Melik ez-Zâhir Seyfeddîn Çakmak Döneminde Memlûk-Dulkadir Münasebetleri (1438-1453)," içinde *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, ed. Cevdet Kabakçı ve Serdar Yakar (İstanbul: Kristal Reklam ve Matbacılık, 2012): 151-163.

²⁷ İlyas Gökhan, "Memlûk Sultanı Zahir Seyfeddîn Çakmak Döneminin Salgın Hastalık ve İktisadî Buhranları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 15, (2006), 341-342.

²⁸ Abdullah Mesut Ağır, *Avrupalı Seyyahların Gözüyle Memlûk Türk Devleti* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2021), 53.

²⁹ Faruk Sümer, "Karamanoğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 24, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 454-460.

³⁰ Smail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 25.

³¹ Muhammed Necîb el-Vesîmî, "Çerkez Memlûkleri ve Karamanoğulları Arasındaki Siyasî İlişkiler (1382-1483)," çev. Kazım Uzun, *Tarih Okulu Dergisi*, sy. 33 (Mart 2018): 1193.

³² Ridvan Yiğit, "Mısır Memlûkleri Devleti'nde el-Melik el-Eşref Barsbay Dönemi (1422-1438)" (Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2014), 71.

Benî Ahmer Devleti İle Olan Münasebetler

1440'ta Endülüs'te müşkil durumda olan Müslümanlar, Sultan Çakmak'tan yardım talebinde bulundular³³. Coğrafi yakınlıktan dolayı ilk önce Kuzey Afrika'daki devletlerden yardım isteyen Endülüs Müslümanları, Memlûk Devleti'nin uğraşmakta olduğu gaileler nedeniyle beklediği yardımı alamadı³⁴. Beklenen yardımların ulaşmama nedenlerinden birisi de Osmanlı-Memlûk münasebetlerinin, Sultan Fatih devriyle birlikte gergin bir hal almasıydı³⁵. Endülüs'ün beklediği yardımı Osmanlı ulaştıracaktır. Ancak bu yardım istenen ölçüde etkili olamayacaktır. İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesi, tüm İslâm ülkelerinde olduğu gibi Endülüs'te de büyük bir sevinçle karşılandı. Bu fetih haberi, Endülüs'teki son İslâm Devleti olan Benî Ahmer Emirliği (1238-1492) için bir kurtuluş reçetesi olarak nitelendirildi. Onlar için Doğu'da yükselmekte olan yeni İslam devleti Osmanlılar, kendilerini Fernando ve İzabella'nın zulmünden kurtarabilirdi. II. Bayezid'in Cem Sultan'la olan çetin mücadelesi ve Memlûklerle gergin bir münasebetin eşliğinde olması, gelen bu yardım çağrısına tam manası ile cevap verememesine ve istenen yardımın vaktinde ulaştırılamamasına neden oldu³⁶. II. Bayezid, dönemin papasına ve II. Fernando'ya mektuplar göndererek Müslümanlara zulmetmemelerini söylediyse de bir netice alınamadı. 1492'de Gırnata'nın düşmesinden 10 yıl sonra burada kalan Müslümanlar, II. Bayezid'e elçi göndererek müşkil ve savunmasız bir halde olduklarını belirttiler. Sultan Bayezid bunun üzerine ünlü denizci Kemal Reis'i İspanya'ya gönderdi. Kemal Reis, İspanya'yı vurduktan sonra buradaki Müslümanlardan bir kısmını kurtararak İstanbul ve Kuzey Afrika'ya yerleşmelerini sağladı³⁷. Memlûklerden beklenen yardım, o günün siyasî atmosferi gereğince ulaştırılamadı. Sonraki devirlerde kısmi olarak başarı sağlansa da beklenen yardım Osmanlı eliyle ulaştırılmış oldu.

Timur Devleti İle Olan Münasebetler

20 Kasım 1439'da Timurlu Devleti'nin (1370-1507) sultanı Şahruh'un³⁸ elçileri bir mektupla birlikte Sultan Çakmak'ın huzuruna geldiler. Mektubun içeriğinde Memlûk Sultanı Melik Eşref'in vefat ettiğini işittikleri ve bu bilginin gerçek olup olmadığının teyit edilmesini talep eden mesajlar vardı. Sultan elçilere ihsanda bulunup onlara hil'at giydirerek, istenen bilginin cevaplanmasına yönelik bir mektup yazdırdı³⁹. 25 Ağustos 1440'ta Şahruh'un elçisi tekrardan Mısır'a geldi. Sultan, oğlu Muhammed'i elçileri karşılaması için gönderdi ve Şahruh'un göndermiş olduğu mektubu sultana sundular. Mektupta Sultan Çakmak'ın cülûsunu tebrik eden ifadeler yer almaktaydı. Aynı şekilde Sultan Çakmak'ın elçisi Çiçekbuka da çeşitli hediyelerle birlikte Kâhire'den yola çıkarak Şahruh'un idaresindeki Herat'a gitti. Herat'lı müverrihlerin kayıtlarına göre, Mısır diyarından buraya ilk elçiyi gönderen, henüz emir olduğu sıralarda Şahruh'u rüyasında gören ve onunla iyi münasebetler geliştirmek isteyen Sultan Çakmak'tı. Çiçekbuka Şahruh'un huzuruna varınca, büyük ihtimam görmüş, şerefine toylar düzenlenmiştir. Memlûk elçisi, Herat'tan ayrılmadan önce Şahruh ile görüşmek istediğini, Sultan Çakmak'ın kendisinden birkaç kitap istediğini dile getirmiştir. Aralarında Ebû Mansur Mâturidî'nin *Tevilât-ı Hüccet-i Ehl-i Sünnet* isimli eserinin de yer aldığı kitaplar, sultana verilmek üzere çeşitli hediyelerle beraber takdim edilmiştir. Çiçekbuka'ya, Mısır'a dönüş yolculuğunda Şahruh'un elçisi Pervaneci Hüsameddin Mübarekşah refakat etmiştir. Mübarekşah yolda vefat edince, hediyeleri beraberinde götürdüğü oğlu Emir Rahim Memlûk sultanına sunmuştur⁴⁰.

27 Kasım 1444'te Şahruh'un elçisi Muhammed-i Zemzemi, Emir Timur'un hanımlarından olan yaşlı bir kadın ile hacca gitmek niyetiyle tekrardan Dimaşk'a geldiler. Beraberlerinde Şahruh'un Kâbe-i Muazzama'ya örtülmesi için gönderdiği bir de

³³ Çubukçu, "el Melikü'z Zâhir Çakmak", 192-193.

³⁴ Muhittin Kapanşahin ve Ömer Faruk Aksoy, "Osmanlı-Endülüs İlişkileri ve Osmanlı Yardımlarının Gecikme Sebepleri," *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 2 (Aralık 2022): 301.

³⁵ Osmanlı yardımlarının Endülüs'e ulaşmamasının nedenleri için bk. Mehmet Özdemir, "Osmanlı Endülüs Müslümanlarına Yardım Etmedi mi?", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 12 (Ankara 1999): 283-296.

³⁶ Şerafettin Turan, "Bayezid II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 5 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992): 234-238.

³⁷ Mehmet Özdemir, "Endülüs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 11 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995): 211-225.

³⁸ Timur'un vefatından sonra devlet idaresinde karışıklıklar zuhur etmiş, mirzalar arasında taht mücadeleleri baş göstermiştir. İdarede otorite boşluğunun meydana gelmesi ve karışıklıkların zuhur etmesi nedeniyle Otrar'da bulunan beyler, Emir Timur'un vasiyetini gerçekleştirmek amacıyla bir araya geldiler. Beyler, Timur'un hayattayken Mirza Pir Muhammed'i veliht ilan ettiğini fakat Muhammed'in merkeze çok uzak bir yer olan Kandahar'da meskun olduğunu ifade ederek, devletin gerçek varisinin Mirza Şahruh olduğunu belirttiler ve ona tabi olmak istediler. Böylece Mirza Şahruh, vali sıfatıyla hakim olduğu bölgelerde eyaletlerin hükümdarı olarak kabul gördü. Bk. İsmail Aka, "Şâhruh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 38 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010): 293-295; İsmail Aka, *Timurlular* (İstanbul: Kronik Kitap, 2019), 49-50.

³⁹ İbni Tagriberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 526.

⁴⁰ İsmail Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994), 180-181.

örtü getirmişlerdi. Örtü Türk geleneklerine göre 9 sandık içerisinde muhafaza ediliyordu. Çakmak, ilk başta örtülmesine müsaade etse de sonrasında bu fikrinden caymış, elçileri kabul ettiği esnada örtünün gizlenmesini emretmişti. Ayrıca elçiler kendileri için tahsis edilen konağa giderken halk tarafından saldırıya uğramış, beraberlerinde getirmiş oldukları hediyelere varıncaya kadar yağmalanmıştı. Bu durumu haber alan Sultan Çakmak, yağmaya dahil olan insanları cezalandırmış, elçilik heyetinin gönlünü almaya çalışmıştır. Şahruh, Kâbe-i Muazzama'nın üzerinde örtülmesi için gönderdiği örtünün, Memlûkler tarafından onaylanmamasıyla bir türlü hedefine ulaşamamıştır⁴¹. Sultan Çakmak'ın selefi Eşref Barsbây devrinde de aynı talebe müsaade edilmemiş, gelen elçilere dayak dahi atılmıştı⁴². Kâbe-i Muazzama'nın örtüsünün değiştirilmesi ya da yenilenmesi meselesi muhtemelen Türk İslâm devletleri arasında tezahür eden bir hizmet yarışı olarak yorumlanabilir. Buna mukabil Müslümanların hamisi olma durumunu da zihinlerde çağrıştırmalıdır. Barsbây'ın buna izin vermemesi durumu net bir şekilde izah etmektedir. Barış yanlısı ve ılımlı bir siyaset izleyen Sultan Çakmak ve Şahruh arasındaki siyasî münasebetler, örtü meselesi hariç, Şahruh'un vefat tarihi olan 1447 senesine kadar müsbet bir şekilde devam etmiştir⁴³.

Ramazanoğulları ve Memlûkler

Anadolu'nun güneyinde, 1353'te tam teşekküllü bir beylik olarak temayüz eden Ramazanoğulları Beyliği (1352-1608), Adana, Misis, Sis, Tarsus, Ayas, Payas ve Çukurova dolaylarında hakimiyet tesis etmiştir. Oğuzların Üçok kolunun Yüreğir boyuna mensuplardır. Beylik, Ramazan Bey'in oğlu Sârimüddin İbrahim Bey devrinde Memlûklere bağlı olarak kurulmuştur. Kuruluş tarihinden itibaren Memlûk Devleti ile belirli aralıklarda siyasî münasebetlerde bulunmuşlardır⁴⁴. Memlûklerle ilk münasebetleri Dulkadiroğlu Beyliği'nin önderi ve Elbistan emiri olan Karaca Bey'in, Memlûk Sultanı el-Melikü's Sâlih'e karşı düzenlenen bir isyana karışması nedeniyle görevinden azledilip, yerine Ramazan Bey'in getirilmesiyle, Ramazan Bey 1354'te ölünce yerine oğlu İbrahim Bey tayin edilmiştir.

Sis'i Memlûklerden almak için girişimde bulunan İbrahim Bey, Dulkadiroğlu Halil Bey ile ittifak girişiminde bulunduysa da netice alamadı. Bundan sonraki süreçlerde Memlûk Sultanı Ferec, el-Melikü'l-Müeyyed ve Barsbây'ın döneminde Ramazanoğulları ile Memlûkler arasındaki münasebetler devam etti. 1440'ta Adana ve Misis hakimi olan Eylük Bey, asi Halep valisi Tanrıvermiş'e yardımda bulunduğu gerekçesiyle, Mûsâ b. Kara'nın cezalandırılmasını Sultan Çakmak'tan talep etti. Buna mukabil Sultan da Eylük Bey'e izzet ve ikramlarda bulunarak kendisine emirlik vermiş ve böylece onun bu yaklaşımını mükafatlandırmıştı. Tarsus'un Karamanoğullarından alınması noktasında Memlûklere büyük hizmeti geçen Dünder Bey devrinde ise beylik siyasî etkinliğini kaybetmişti⁴⁵. Bu münasebetlerin seyri Osmanlıların güneyde genişlemesiyle birlikte farklı bir görünüm arz etti. Ramazanoğlu Beyliği, sonraki süreçlerde de Memlûk Devleti için kendi Kuzey bölgesinde tampon bir konum teşkil edecekti.⁴⁶ Her ne kadar Memlûklere bağlılıklarını bildirseler de belirli aralıklarda bağımsız hareket etmek istediler. Ancak onların bu girişimleri her defasında Memlûkler tarafından neticesiz bırakıldı⁴⁷.

Sultan Çakmak'ın selefi Barsbây döneminde olduğu gibi Çukurova coğrafyasında da Memlûk hakimiyeti devam etti. Bu dönemde Çukurova'da herhangi bir kargaşaya rastlanmaması, söz konusu hakimiyeti destekler niteliktedir. Bu nedenden dolayı ki, Çakmak'ın hakim olduğu beylik ve devletlerin isimleri zikredilirken Ramazanoğulları Beyliği'nin adı geçmemektedir. Bu da iki taraf arasında bir sükûnet ve barış ortamının tesis edildiği anlamına gelmektedir⁴⁸.

Dulkadir Beyliği ve Memlûkler

Elbistan ve Maraş merkezli olarak idare tesis eden Dulkadir Beyliği (1337-1522), Memlûkler ve Osmanlı Devleti arasında Güney'de tampon bir bölge oluşturduğu için iki devlet arasındaki çekişmelere sahne olmuştur⁴⁹. Memlûkler, bu süre zarfında kendisi için artık bir sorun teşkil etmeye başlayan Osmanlı Devleti'ne karşı bölgede dinamik bir siyaset izleme mecburiyetinde kalmıştır. Memlûkler Sultan Barsbây devrinde, 1436'da Dulkadiroğlu Beyliği'nin hakimiyetinde bulunan Elbistan'a yağma akınları düzenleyerek Antep'te Dulkadiroğlu Beyliği'ni mağlup etti. Anadolu'da hakimiyet tesis eden Karamanoğulları, Memlûkler tarafından Osmanlı'ya karşı bir güç unsuru olarak değerlendiriliyor, aynı zamanda Osmanlılara karşı güç

⁴¹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)*, 182.

⁴² İbni Tagriberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 529.

⁴³ Cüneyt Kanat, "Memlûk-Timurlu Münasebetleri" (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi 1996), 230.

⁴⁴ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, 171.

⁴⁵ Mehmet Ersan ve Mustafa Alican, *Beylikler Devri Türkiye Tarihi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), 82.

⁴⁶ Faruk Sümer, "Ramazanoğulları," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 34 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 442-445.

⁴⁷ Fatih Yahya Ayaz, *Memlûkler*, 81-82.

⁴⁸ Fatma Akkuş Yiğit, "Memlûkler Döneminde Çukurova" (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2011), 169.

⁴⁹ Zuhuri Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. 3 (İstanbul: Zuhuri Danişman Yayınevi, 1964), 28.

kazanmaları isteniyordu. Memlûk ve Karamanoğulları tarafından takip edilen Dulkadiroğlu beylerinden olan Nasreddin Mehmet Bey ve Canibek Osmanlılara sığınarak yardım istediler. Nasreddin Mehmet Bey, oğlu Süleymanı Osmanlı sultanı II. Murat'a göndererek Karamanoğullarına karşı yardım talebinde bulundu. Osmanlı'nın desteği doğrultusunda 1437'de Kayseri'ye yürüyerek şehri zapt ettiler. Bu esnada Maraş'ta bulunan Canibek ise Memlûk baskınına uğradı. Baskından sağ kurtularak Akkoyunlu Devleti'ne sığındıysa da Karayülük'ün oğulları tarafından öldürüldü. Canibek yüzünden bozulan siyasi münasebetler, Memlûk Sultanı Barsbây'ın vefatıyla birlikte tekrardan düzeldi.⁵⁰ Sultan Çakmak devrinde, 30 Mart 1440'ta Elbistan nâibi Dulkadiroğlu Mehmet Bey Mısır'a geldi ve çeşitli ikramlara nail oldu. Çakmak kendisine hil'at giydirerek onu Ebülisteyn nâibi olarak tayin etti⁵¹.

Memlûk-Osmanlı münasebetlerinin çekişmeli bir şekilde devam ettiği günlerde Dulkadiroğlu Beyliği tahtına Nasreddin Mehmet Bey geçti. Mehmet Bey bu münasebetler esnasında başlangıçta Memlûklere karşı olumsuz bir tutum sergilemişse de zamanla Memlûk safında yer aldı. Kızı Nefise Sultan'ı, Seyfeddin Çakmak ile nikahladı. Kısa bir süre sonra, Nefise Sultan 1442'de vefat etti⁵². Dulkadiroğulları, bu evliliğin neticesinde daha önce Akkoyunluların zapt ettiği, bugün Elazığ sınırlarında yer alan Harput'u Memlûkler vasıtasıyla geri aldılar⁵³.

Sultan Çakmak, seleflerinden farklı olarak evlilikler yoluyla komşu devletlerle ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiş ve böylelikle dış politikada yapıcı bir siyaset izlemiştir. Yıldırım Bayezid'in torunlarından Orhan Bey'in kerîmesi Fatma Sultan, Dulkadirli Süleyman Bey'in kerîmesi ve Emîr Timur'un torunlarından Sultânizâde Muhammed b. Baysungur'un kız kardeşi Hond el-Bayka Seyfeddin Çakmak'ın diğer eşleri arasında zikredilmektedir⁵⁴.

Sultan Çakmak Devri Memlûk- Osmanlı Münasebetleri

Memlûk Devleti'nin Osmanlı ile olan münasebetleri 15. yüzyılda deniz yolu ile Mısır'a iltica etmiş olan Osmanlı şehzadelerinin Memlûk diyarına gelmesiyle⁵⁵. Bu esnada Sultan II. Murat'ın Frenklere yani Beni Asfar'a (Sarı Oğulları) karşı kazanmış olduğu zaferin müjdesi Mısır diyarına ulaşmıştı. Bu zafer 1444'te gerçekleşen Varna Savaşı olmalıdır⁵⁶.

Varna zaferinden birkaç yıl sonra 17 Mayıs 1451'de Emîr Esenbay el-Cemalî, II. Murat'ın ahirete intikali nedeniyle Osmanlı tahtına cülûs eden II. Mehmet'in cülûsunu tebrik için İstanbul'a geldi. Ayrıca II. Murat Balkanlarda Haçlı güruhu ile mücadele halindeyken ilk Rodos seferi esnasında Çakmakla yazışmalar yaptı ve iki hükümdar arasında elçi teatisi ve hediyeleşmeler oldu⁵⁷. Bütün bu amiller değerlendirildiğinde II. Murat ve Sultan Çakmak arasındaki siyasi münasebetler genel itibarıyla dostane bir görünüm arz etmiştir. Bu dostluk, Fatih Sultan Mehmet'in 1459 yılında hac yolları üzerindeki su havzalarını çoğaltmak istemesi üzerine bozulmuş ve yerini amansız bir rekabete bırakmıştır⁵⁸.

Akkoyunlu Devleti ile Olan Münasebetler

Oğuzlar'ın Bayındır boyuna mensup olan Akkoyunlu Devleti (1340-1514), Türk kaynaklarında "Bayındır Han Oğlanları", İran kaynaklarında ise "Bayındırıyye" olarak adlandırılırlar. Moğol istilası esnasında Anadolu'ya gelen bu topluluk, çeşitli Türkmen aileleriyle birlikte Diyarbakir'in Ergani bölgesine yerleşmiştir. Başlangıçta Artuklulara tabi olan Bayındır boyu, 1340'ta Tur Ali

⁵⁰ Refet Yinanç, "Dulkadiroğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 9 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 553-557.

⁵¹ İbni Tagriberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 526.

⁵² Samet Alıç, "Dulkadir Beyliği", *Kahramanmaraş Ansiklopedisi* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, 2018), 184; Detaylı bilgi için bkz. Samet Alıç, "Dulkadir Beyliği'nin Komşu Beylik ve Devletlerle Münasebetleri (1437-1522)" (Doktora Tezi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2017), 172.

⁵³ Harput ahalisinin Memlûkler eliyle Dulkadiroğullarına ne zaman verildiğine dair tam bir tarih verilmemektedir. Bunun ancak icra edilen evliliğin neticesinde gerçekleşmiş olabileceği düşünülmektedir. Bk. Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), 54-55.

⁵⁴ Howayda el-Harthy, "Female Patronage of Mamlûk Architecture in Cairo," in *Beyond the Exotic: Women's Histories in Islamic Societies*, ed. Amira al-Azhary Sonbol (New York: Syracuse University Press, 2005), 329; Kondo Nobuaki, *Persian Documents: Social History of Iran and Turan in the 15th-19th Centuries* (London: Routledge, 2003), 101; Bk. Fatma A. Yiğit, "Memlûk Devleti'nde Veraset Usûlü Yok Mudur?", içinde *XIII. Türk Tarih Kongresi*, c. 7 (Ankara 2018), 310.

⁵⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Memlûk Sultanları Yanına İltica Etmiş Olan Osmanlı Hanedanına Mensub Şehzadeler," *Belleten* 17, sy. 68 (Ekim 1953): 525.

⁵⁶ İbni Tagriberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 529.

⁵⁷ Ahmet Sağlam, *Sorularla Memlûk Tarihi*, 168-169.

⁵⁸ Yaşar Yücel ve Ali Sevim, *Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı: Fâtih - Yavuz - Kanûnî* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020), 90; Memlûk-Osmanlı münasebetleri için bk. Kazım Yaşar Koprman, "Memlûk-Osmanlı Münasebetleri", *Türkler Ansiklopedisi*, c. 9 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 470-485.

Bey'in yönetiminde Trabzon Rum İmparatorluğuna düzenledikleri akınlarla tarih sahnesine çıkmıştır. Karayülük Osman Bey, beyliğin sınırlarını Erzurum'dan Kemah ve Harput'a; Erzincan'dan Mardin'e kadar genişleterek, devletin gerçek kurucusu olarak tarihe geçmiştir⁵⁹.

Akkoyunlu Beyliği'nde Hamza Mirza'ya karşı Ali Bey'in oğulları arasında büyük çekişmeler yaşanıyordu. Cihangir Mirza, amcasıyla olan mücadelesinde Sultan Çakmak'ın da yardımını almak için kardeşi Uzun Hasan ile beraber Kahire'ye gitmişti. Memlûk Sultanı Çakmak, Cihangir Mirza ve Uzun Hasan'ı saygıyla karşılayarak onlara ihsan ve ikramlarda bulundu. Sultan Çakmak, önceki savaşları göz önünde bulundurarak Diyarbakır'a sefer düzenlemeyip, kendisini ziyarete gelen Cihangir Mirza'ya, amcası Hamza Bey'e karşı savaşması için Sultan İrfan'ı Cihangir'e destekçi olarak gönderdi. Cihangir Mirza, 1444'te Akkoyunlu topraklarında hakimiyet tesis edince, Akkoyunlu-Memlûk münasebetleri de giderek bozuldu. 1450'de Cihangir Mirza, Karakoyunlu komutanı Rüstem-i Tarhan'a karşı yenilince, Memlûklere sığınmak istediye de buna izin verilmedi. Erzincan'ı savunan Akkoyunluların ve onları takip eden Karakoyunluların Halep'i işgal etme planları, Mısır'da büyük bir paniğe yol açtı ve bu durum Sultan Çakmak'ı Akkoyunlulara karşı savaşa sevk etti. Ancak aynı yılın Temmuz ayında, Cihangir Mirza'nın amcası Kasım'ın Kahire'ye gelmesiyle, Memlûk Sultanı bu planından vazgeçti. Sultan, Kasım Bey'i Urfa valiliğiyle görevlendirip, onu Cihangir Mirza'ya karşı harekete geçirmeye karar verdi⁶⁰. Cihangir Mirza, Memlûk Sultanı'nın desteğini yeniden kazanmak amacıyla annesi Saray Hatun'u Sultan Çakmak'ın yanına gönderdi. Fakat, Saray Hatun yolda ilerlerken Halep valisi tarafından durduruldu ve geri dönmesi için ikna edildi. Bu durum, Sultan Çakmak'a bildirildikten sonra Saray Hatun'un Halep'e gitmesi ve oradan Şam üzerinden Kahire'ye gönderilmesi talep edildi. Ancak, kaynaklarda Saray Hatun ile Sultan Çakmak arasında yapılan görüşmelerle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır⁶¹.

Akkoyunlu Devleti'nin başına Uzun Hasan geçince, Sultan Çakmak'ın halefi olan Sultan Seyfeddin Eşref İnal döneminde iki devlet arasındaki ilişkiler yapıcı ve barışçıl bir şekilde gelişmiştir. Her ne kadar iyi ilişkiler geliştirilse de Uzun Hasan'ın dış politikada izlediği siyaset, dönemin konjonktürüne göre değişiklik gösteriyordu. Uzun Hasan, Osmanlı, Memlûk ve Karakoyunlu Devletlerine karşı güçlü olduğu zamanlarda adı geçen devletlerle çatışmaktan geri durmadı⁶².

Karakoyunlu Devleti ve Memlûkler

Doğu Anadolu, İran ve Irak dolaylarında yaklaşık iki asır boyunca hakimiyet tesis eden Karakoyunlu Devleti'nin (1351-1469) ilk beyi Bayram Hoca olarak kabul edilir. Devlet belirli aralıklarda Timurlular ve Osmanlı Devleti arasındaki çesitli siyasî çekişmelere de sahne olmuştur. Cihan Şah'ın tahta geçmesiyle birlikte ülke sınırları genişledi ve Cihan Şah, Irak hariç bütün Karakoyunlu diyarının muktedir tek sultanı haline gelerek, devlete en parlak dönemini yaşattı⁶³. Memlûk Devleti ile Karakoyunlu Devleti arasında tesis edilen ilk münasebetler, 14. yüzyılın ortalarında diğer bir deyişle Karakoyunluların Van Gölü havzasında hakimiyet kurduğu beylik devrine kadar gitmektedir⁶⁴.

Barsbây'ın halefi olan Sultan Çakmak devrinde, Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah b. Kara Yusuf'un elçileri Mısır'a geldi. Elçilerin geliş nedeni ise Cihanşah'ın, Şahruh'un torunu Baysungur oğlu Babür'ü hezimete uğratarak bazı şehirlerini ele geçirdiğini ve Çağatay Devleti'nin zayıflamaya yüz tuttuğunu sultana bildirmektir⁶⁵. Cihanşah, elçiler aracılığıyla gönderdiği Farsça mektubunda, Sultan Çakmak'a olan saygısını belirttikten sonra, Erzincan ve Mardin'i ele geçirdiğini ifade etti. Diyarbakır'a düzenlediği seferle birlikte, yönetim zaafiyeti nedeniyle Cihangir'i cezalandırıp yerine amcası Şeyh Hasan'ı getirmeyi planladığını açıkladı. Ayrıca, yeğeni İsfahan'ın 10 yaşındaki oğlunu Memlûk Sultanı'nın himayesine bırakmayı düşündüğünü de belirtti. Memlûkler, bu diplomatik hamleye karşılık olarak kendi elçisini Tebriz'e gönderdi ve ilişkileri koruma yolunu seçti.

15. yüzyılın ortalarında Karakoyunlu ve Memlûkler arasındaki ilişkiler yeniden gerildi. Timurlu Sultanı Şahruh'un 1447'de ölmesiyle birlikte Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah, bölgedeki etkinliğini artırmaya başladı. Bu süreçte, Akkoyunlu hükümdarı Cihangir Mirza ile yaşadığı anlaşmazlık sonucu Erzincan, Akkoyunluların eline geçti. Ancak 1450'de Cihanşah, Erzincan'ı geri alarak Cihangir Mirza'yı takip etmek üzere Diyarbakır ve Malatya yönünde ilerlemeye başladı. Bu durum, Memlûk Sultanı

⁵⁹ Faruk Sümer, "Akkoyunlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 2 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 270-274.

⁶⁰ İlhan Erdem ve Kazım Paydaş, *Akkoyunlu Devleti Tarihi: Siyaset, Teşkilat, Kültür* (Ankara: Birleşik Yayınları, 2007), 74-78.

⁶¹ J. E. Woods, *Akkoyunlular: Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk – XV. Yüzyıl Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme*, çev. Sibel Özbudun (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993), 170-171.

⁶² Tofiq Necefli, "Akkoyunlu-Memlûk Devleti ilişkileri", *XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri* (Ankara 2022): 809-810.

⁶³ Faruk Sümer, "Karakoyunlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 24 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 436.

⁶⁴ Tofiq Necefli, "Karakoyunlu-Memlûk ilişkilerinin Çağdaş Türkiye Tarihi'nde Araştırılmasına Dair", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 6, sy. 2 (2010): 104.

⁶⁵ İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 530.

Çakmak'ın dikkatini çekti ve Mısır'dan bir elçi göndererek Cihanşah'ın niyetini sorguladı. Cihanşah, Mısırlılara karşı herhangi bir düşmanlığı olmadığını ve tek amacının Cihangir'i takip etmek olduğunu belirtti. Bunun üzerine Memlûkler, Cihangir'in Mısır'a sığınmasını engelleme kararı aldı. Bu sırada Dulkadiroğulları Beyi Süleyman Bey, Akkoyunlu şehzadelerinden Uzun Hasan'a destek veriyordu. Cihanşah ise bu desteği kesmek amacıyla 1451'in sonlarına doğru Fırat'ı geçerek Malatya'ya yöneldi. Bu gelişmeler üzerine Memlûk Sultanı, Suriye valilerine ve Dulkadiroğulları Beyi Süleyman'a acilen destek sağlanması talimatını verdi. Memlûklerle savaşmayı göze alamayan Cihanşah, seferi durdurmak zorunda kaldı⁶⁶.

Safevîler ve Memlûkler: İlk Siyasî Münasebet

Safevîler ile Memlûkler arasındaki ilk siyasî temas, Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd döneminde başlamıştır. Karaman hükümdarı İbrahim Bey'in takibinden kaçan Şeyh Cüneyd, Memlûk topraklarına sığınmak zorunda kalmıştır. İskenderun Körfezi'nde, Memlûklere bağlı olan Cebel-i Arus adlı bölgede, buranın hakimi olan İbn-i Bilal'den Haçlılardan kalma yıkık bir hisarı kiralayarak Cebel-i Arus'u tekke olarak kullanabilecek şekilde onarmıştır.

Şeyh Cüneyd tarikatını yaymak amacıyla yoğun bir propaganda faaliyetine girişmiş, Osmanlı, Suriye ve Irak'tan birçok sûfi müridi etrafında toplamıştır. Bu müridler arasında, 1416'da Osmanlı Sultanı I. Mehmet tarafından bastırılan isyanın lideri Simavnaoğlu Şeyh Bedreddin'in eski destekçileri de bulunmaktaydı. Safevî mensuplarının artan faaliyetleri, Halep'teki Mevlevî şeyhi Ahmed Bekrî başta olmak üzere farklı tarikat mensuplarını rahatsız etti. Bunun üzerine Memlûk Sultanı Çakmak'a bir dilekçe sunarak, ülkesinde bir fesatçının bulunduğunu belirterek şikâyetle bulundular.

Osmanlı tarihçisi Âşıkpaşazâ'de, bu olayı şöyle anlatmaktadır: "Mısır Sultanı Çakmak'a 'senin ülkende Deccal zuhur etti' diye haber gönderdiler. Mısır Sultanı da Halep naibine 'git, onu Halep askerleriyle yakala!' diye emir verdi. Ancak Halep naibi hasta olduğu için onun yerine Halep'in ulu hacibi harekete geçti ve Şeyh Cüneyd'in üzerine yürüdü. Cüneyd'in yetmiş kadar müridi öldürüldü, bunlardan yirmi beşi Simavnaoğlu'nun adamlarındandı. Cüneyd ise kaçmayı başararak Canik'e sığındı." Müverrih W. Hinz'e göre, bu olay 1453 yılında, Sultan Çakmak'ın vefatına yakın bir zamanda gerçekleşmiştir⁶⁷.

Nubya-Memlûk Münasebetleri

Nûbe ya da Nûbye olarak da nitelendirilen bu topluluk, Sudan ile Mısır coğrafyasında ikamet etmekteydi. İslâm dünyası ile ilk temasları, Müslümanların Mısır'ı fethiyle başladı.⁶⁸ Nubya, Sultan Baybars devrinden itibaren Memlûklere vergi ödemeye başladı.⁶⁹ Nubya, sosyo-ekonomik açıdan refah içerisinde olduğu için, Memlûkler açısından büyük bir önem arz etmekteydi. Ayrıca uluslararası ticaret açısından cazip bir merkezdi. Burada hakimiyet tesis etmek, Müslüman tüccarların kolay ve güvenli bir şekilde ticaret yapabilmeleri anlamına geliyordu. Memlûk-Nubya münasebetleri ilk olarak, Memlûklerin gerçek kurucusu olarak da kabul edilen Baybars devrinde başlamıştı. 1268'de Nubya hükümdarı Kral David'in elçilik heyeti Mısır diyarına gelmişti.

Sultan Çakmak'ın çağdaşı olan reformist ve sert mizacıyla tanınan Kral Zar'a Yakup (1434-1468), Mısır ve Suriye'de meskun bulunan Hristiyanların koruyucusuydu. Bu nedenle Sultan Çakmak'ın Mısır'daki kiliseleri imha etme niyetine büyük tepki göstermiş, 20 Kasım 1443'te yüz atlıdan mürekkep bir elçilik heyetini Mısır'a sevk etmişti. Kral'ın elçileri beraberinde getirdikleri birçok hediyeyi Sultan Çakmak'a sundular. Kral elçilerle birlikte Sultan'a ulaştırmaları için bir de mektup göndermişti. Mektupta şu ifadeler yer almaktaydı:

"Dürüst ve doğru olan, Etiyopya krallarının kralı Zar'a Yakup'tan, asil, yüce imam, kraliyet sultanı, Müslümanların, Mısır ve Suriye'deki İslâm'ın sultanı olan Seyfeddin Çakmak'a. Amacımız, bizden öncekiler arasında akdedilen anlaşmaları yenilemektir. Bu anlaşmaların sekteye uğramadan korunmasına ve devamına müsaade ediniz. Allah sizi korusun. Siz, bir çobanın koyunlarına ne yapması gerektiğini gayet iyi biliyorsunuz. Hükümetiniz ve asil krallığınız altında olan patrik babamız ve Hristiyan kardeşlerimizin nüfusu çok az, zayıf ve fakirdir. Ülkemizin herhangi bir yerinde meskun olan bir Müslüman topluluğundan daha fazla olamazlar. Ve siz hükümetimiz altındaki Müslümanların, krallarının yöneticileri olduğumuzu ve onlara her zaman iyi davrandığımızı ve krallarının altın taçlar giyip atlara binerek bizimle yaşadığının farkında değil misiniz? Nil Nehri'nin ülkemizden size doğru aktığını ve ülkenizden geçen bu Nil'in önüne set koyup, sizin ülkenize akmasını engelleyebileceğimizi bilmiyor musunuz? Allah'a olan inancımız ve onun kullarına olan şefkati olmasa bizi bundan kim

⁶⁶ Tofiq Necefli, "Karakoyunlu-Memlûk İlişkilerinin Çağdaş Türkiye Tarihi'nde Araştırılmasına Dair", 112-113.

⁶⁷ Mübariz Ağalarlı, "16. Yüzyılın Başlarında Safevî Devletiyle Memlûk Devleti Arasında Siyasi İlişkilere Genel Bir Bakış", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3, sy. 2 (2010): 125.

⁶⁸ Nebi Bozkurt, "Nûbe," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 33 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 222-223.

⁶⁹ Yiğit, *Memlûkler*, 147; Kazım Yaşar Koprıman, "Baybars I," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 5 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 221-223.

alı koyabilir ki? Size bilmeniz gerekenleri sunduk ve bundan sonra nasıl adım atmanız gerektiğini artık bilmelisiniz.”⁷⁰

Kral Zar’a Yakup, bu mektubu Sultan Çakmak’tan Mısır’da ikamet eden dindaşlarına yardım elini uzatmasını, zulme son verilmesini, ihtiyaç sahibi kimselerin ihtiyaçlarının giderilmesini talep etmektedir. Kral Zar’a Yakup, kendi ülkesinde yaşayan Müslüman tebaasına, kendi dedeleri gibi güzel muamelede bulunduğunu, zulmetmediğini, ibadetlerini serbestçe ifâ ettiklerini bu ve buna dair birçok ayrıntıyı ifade etmekte, dindaşlarına da benzer şekilde muamele edilmesini istemektedir. Yakup’un gönderdiği bu mektup esasında Mısır diyarında kiliselerin kapatılmasına karşı bir protesto metni niteliğindedir. Ayrıca Nil Nehri’nin kendi ülkelerinden geçip Mısır’a ulaştığını ve isterlerse önüne set koyup Mısır yönünde akışını engelleyebilecekleri de dikkat çekici bir ifadedir. Bunun yanı sıra tehdit içerikli bir uyarıdır.

Nubya Kralı Yakup’un mektubuna karşılık Sultan Çakmak da hediyelerle birlikte elçilerini Nubya’ya gönderdi. Elçilere, Kral Yakup’un mektubunda talep ettiği istekleri önemsiz gösteren ya da geçiştiren bir de mektup verdi. Mektubun içeriğinde, Kral Yakup’un isteklerine onay verilemeyeceği bildirilince, Kral Yakup da Memlûk elçilerini esir alarak Mısır’a dönmelerine müsaade etmedi. Sultan Çakmak da bu duruma karşı Mısır’daki Patriği tutuklatarak tepki gösterdi ve elçilerinin derhal serbest bırakılmasını istedi. Böylece Memlûk elçileri de serbest bırakıldı.

1445’te Zar’a Yakup ve Adal⁷¹ Sultanı Şihâb ed-Dîn arasında vuku bulan savaşta Adal Sultanı büyük bir hezimetle uğradı. Sultan Çakmak, Adal Sultanına haber göndererek Yakup’la arasını iyi tutmasını ve barışmasını tavsiye etti. Buna mukabil Şihâb ed-Dîn de Memlûk sultanına haber göndererek, Zar’a Yakup’un 200 gemilik bir donanma hazırladığını ve mübarek beldelere saldıracağını bildirmiştir. Ancak Şihâb ed-Dîn’in Sultan Çakmak’a ilettiği haberlerden hiçbir tahakkuk etmedi. Adal Sultanı 1445’te Yakup’a karşı kaybettiği savaşın öcünü almak gayesiyle Sultan Çakmak’ı Yakup’a karşı kışkırtmak istemiş ancak herhangi bir netice alamamıştı⁷².

Sultan Çakmak’ın Rodos Seferleri- Venedik ve Hospitalier Şövalyeleriyle Olan Münasebetleri

Akdeniz coğrafyası Haçlılar için korsancılık faaliyetlerinin yürütülmesi adına büyük bir öneme sahipti. Onların 15. asırdaki en büyük amaçlarından birisi Mısır ve Akdeniz ticaretini baltalamaktı. Bunun için birçok sahil ve beldelere akınlar düzenleyip, Müslüman gemilerini ele geçirmek için girişimlerde bulundular.⁷³ Akdeniz ve Kızıldeniz’e kıyısı olan ayrıca Baharat Yolu gibi dönemin önemli bir ticaret güzergahına hükmeden Memlûk Devleti’nin sadece karadan korunamayacağı gerçeği de böyle bir ortamda inkar edilemezdi⁷⁴. Bu yüzden özellikle 15. yüzyılda donanmaya da büyük ihtimam gösterilerek, bu uğurda denizlerde de düşmanlarla mücadele edildi. Memlûkler bu süreçte, Anadolu Beylikleriyle olan münasebetlerini de Anadolu’nun güney ve batı sahilleri aracılığıyla yürütmüştür⁷⁵. Barsbây devrinde zuhur eden Kıbrıs zaferinden sonra⁷⁶ Memlûk Sultanı Çakmak devrinin en mühim olayı da şüphesiz Rodos üzerine gerçekleştirilen seferlerdi. Rodos o vakitler Kıbrıs’tan firar eden korsanlar için bir barınak yeri idi. Rodos’a yönelik yapılan seferlerin ilki 1440’ta sonrakiler ise 1443 ve 1444’te vuku buldu⁷⁷. Amaç, Kuzey Mısır’da gerçekleştirilen korsanlık faaliyetlerini önleyerek bölgedeki huzuru sağlamaktı. Fakat Hospitalier Şövalyelerinin sızdırdığı casuslar aracılığıyla Memlûk diyarındaki gelişmelerden haberdar olmaları, Sultan Çakmak’ın girişimlerini başarısız kılacaktı⁷⁸.

Çakmak’ın saltanat yılları Kudüs’ü ele geçirmek için sürekli istila girişimlerinde bulunan Haçlılara destek vermek gayesiyle, 10. asırda Roma merkezli olarak kurulan ve 11. asır itibarıyla Akdeniz’de siyasî faaliyetlerde bulunan Saint Jean Şövalyeleriyle mücadele etmekle geçti⁷⁹. Bu şövalyeler, Sultan Barsbây devrinden beri Kıbrıs’a yapılan seferlerin de tetikleyicisi oldular⁸⁰.

⁷⁰ Haggai Erlich, *The Cross And The River – Ethiopia, Egypt, And The Nile* (America: Lynne Rienner Publishers, 2002), 46.

⁷¹ 1415’te bugünkü Somali ve Etiyopya topraklarında kurulan bu sultanlık, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda Etiyopya İmparatorluğu ile yaptığı savaşlarla bilinmektedir. Sultan Ahmed Gurey döneminde ikbal çağını yaşamış ve Etiyopya topraklarına büyük seferler düzenlenmiştir. 1559’da Ahmed Gurey’in vefatıyla birlikte Adal Sultanlığı zayıflamış ve 16. yüzyılın sonlarına doğru etkisini giderek kaybetmiştir. Bk. Ibsa Ahmed Hassen, “Etiyopya’da Müslüman-Hristiyan Savaşları (13-16. Yüzyıllar)”, *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, sy. 5 (2018): 71-92.

⁷² Ağır, “Memlûk Sultanı el-Melik ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak Dönemi (1438-1453)”, 121-126.

⁷³ Aktan, “Memlûk-Haçlı Münasebetleri”, 449.

⁷⁴ Şeşen, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, 495.

⁷⁵ Kürşat Solak, “Memlûk Devleti ve Kuzey Anadolu”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3 (2012): 118.

⁷⁶ Mesut Ağır ve Kürşat Solak, “Memlûk Devleti’nin Akdeniz’deki Önemli Siyasî Faaliyetleri”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, sy. 14 (2016): 124.

⁷⁷ Cüneyt Kanat, “Memlûk Sultanı Melik ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak’ın Rodos Seferleri (1440-1443-1444)”, içinde Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı, ed. Nejdett Bilgi ve Mehmet Ersan (İzmir: Beta Basım Yayın, 1999), 393-406.

⁷⁸ Çubukçu, “el Melikü’z Zâhir Çakmak”, 192-193.

⁷⁹ Yılmaz, *Memlûkler ve Memlûk Halifeleri*, 109.

⁸⁰ Ayaz, *Memlûkler*, 60.

1440'ta Rodos'a sefer düzenlenmeden önce Osmanlı sultanı II. Murat'ın elçileri hediyelerle Kâhire önlerine gelmiş, kendilerinin de muzdarip olduğu Rodoslulara karşı cihada girişilmesi için teşvikte bulunmuşlardır. Buna cevaben Sultan Çakmak da Emir Şehabeddin Ahmed'i Mayıs 1440'ta Osmanlı ülkesine göndermiştir.

Kıbrıs ve Alanya⁸¹ o dönemlerde Memlûk donanması için askeri destek bölgeleriydi ve buradan askeri iâşe temin edilirdi⁸². Önemli bir ticaret merkezi olan Alanya, Mısır, Kıbrıs, Suriye, Rodos ve Cenevizli tâcirlerin Antalya'dan sonraki en önemli uğrak noktalarından birisiydi. Ayrıca gemi imalat yeri olan tersaneye de sahipti ve Memluk ordusu için önemli bir mevkiydi.⁸³ 1440'ta 19 kadirgaya sahip Memlûk donanması, Kıbrıs yoluyla Rodos'a ulaştı ve buradaki Frenklerle savaştıktan sonra Meis⁸⁴ Adası'nı ele geçirdi. Esir ve ganimetlerle birlikte Dimyat'a geri döndüler. İlk seferin komutanı Emîr Tagribermiş Zerdkaştı. Savaş öncesinde Kıbrıs ve Alanya'ya uğrayıp askerî teçizat edindiler. Hospitalier Şövalyeleriyle savaşıp büyük bir mukavemetle karşılaşılınca geri adım atmak zorunda kaldılar. Bu sefer esnasında Kıbrıs Kralı II. John, yardım elini uzatarak, 15 gemiden oluşan Memlûk donanmasına destek verdi⁸⁵.

Sultan Çakmak, Rodos Seferi sürecinde tarafsızlıklarını korumaları için Venedik ve Kıbrıs'la bir araya gelerek görüşmeler gerçekleştirdi. Lastic isimli komutan gelebilecek saldırılara karşı askerî önlemleri artırdıktan sonra dış siyasette müttefik arayışına girişti ve sadece Bizans İmparatoru VII. Ioannes'ten destek gördü. İlk savaşın ardından edinilen tecrübe ile askerî alandaki eksiklikler farkedilerek tamamlanması için çalışmalar başlatıldı⁸⁶.

1443'te tertiplenen ikinci sefer ilkinde nazaran daha başarılıydı. Bu esnada Rodos'taki bazı kaleler tahrip edilmiş, fakat olumsuz iklim koşulları nedeniyle Memlûk donanması ciddi bir netice elde edemedi Mısır'a geri döndü⁸⁷.

1444'te düzenlenecek olan Rodos Seferi'ne Bolak Sahili üzerinden hareket edildi. Sonrasında İskenderiye ve Dimyat yoluyla Akdeniz'e açıldılar⁸⁸. Bu sefer önceki seferlere kıyasla daha büyük bir etki uyandırdı. Rodos 40 gün boyunca kuşatma altında kalmış, Memlûk donanmasının gösterdiği gayrete rağmen ada fethedilemedi. Hospitalier Şövalyeleri Suriye'deki savaşlar esnasında öğrendikleri askerî uygulamaları Rodos kuşatması esnasında Memlûklere karşı kullandılar. Ayrıca Batı Hristiyan dünyasından özellikle de Burgondia ve Catalonia'dan büyük destek gördüler. Seferin komutanları Aynal ve Temirbay, bu destek ve girişimler sonucunda geri çekildiler⁸⁹. Üç farklı tarihlerde gerçekleştirilen seferlerden herhangi bir olumlu netice sağlanamadıysa da sonuncu seferin akabinde taraflar arasında bir akit gerçekleştirildi⁹⁰. Rodos ve Kıbrıs, Doğu Akdeniz ticareti ve buradan Hindistan'a ticari faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için hakimiyet tesis edilmesi gereken önemli adalardı. Çakmak, her ne kadar Sultan Barsbây kadar Doğu Akdeniz'de başarılı bir siyaset yürütemese de rakiplerini yıpratmış, Türk ve Müslüman varlığını korumayı kendisine bir vazife olarak addetmiştir. Sultan Çakmak'ın yegane amacı içeride ve dışarıda yapıcı bir siyaset izleyerek barış ve huzuru sağlamaktır.

Sonuç

Memlûkler döneminde siyasi istikrarın zayıfladığı, iç çekişmelerin arttığı ve taht kavgalarının yoğunlaştığı bir dönemde iktidara gelen Sultan Çakmak, Memlûk Devleti'nde barış ve istikrarın tesis edildiği ayrıca Doğu Akdeniz'deki Memlûk varlığının güçlendirilmesi uğruna mücadele edilen bir süreç olarak öne çıkmaktadır. Sultan Çakmak, selefi Barsbây'ın başlattığı politikaları sürdürerek iç isyanları bastırmış, merkezi otoriteyi sağlamlaştırmış ve bölgesel güç dengelerini koruma noktasında önemli adımlar atmıştır. Saltanat devri incelendiğinde, Sultan Çakmak'ın ilk icraatlarının iç huzuru sağlamak ve meşruiyetini pekiştirmek adına çıkarılan isyanları bastırmak yönünde olduğu görülmektedir. Emirler arasında zuhur eden çekişmelerin sonlandırılmasına yönelik girişimler, sultanın devlet otoritesini koruma konusundaki hassasiyetini göstermektedir.

Dış politikada, selefi Barsbây gibi diplomatik ilişkiler ve evlilikler yoluyla barışçıl bir siyaset izleyerek Memlûk Devleti'nin bölgedeki konumunu güçlendirmeyi hedeflemiştir. Elçi teatisi ve komşu devletlerle kurduğu ilişkiler, bu amaca hizmet eden stratejik adımlar arasında yer almaktadır. Özellikle Osmanlılar, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve diğer bölgesel aktörlerle

⁸¹ Alanya'daki Memlûk hakimiyeti için bkz., Kürşat Solak, "Memlûkler ve Alaiyye", *Tarih Okulu Dergisi*, sy. 12 (2012): 117-128.

⁸² Ağır ve Solak, "Memlûk Devleti'nin Akdeniz'deki Önemli Siyasî Faaliyetleri," 124.

⁸³ Erdoğan Merçil, "Alâiye Beyliği", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 2 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 332-333.

⁸⁴ Fatma Şimşek, "Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemine Doğu Akdeniz'de Rekabet Kiskacında Bir Ada: Meis", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 37, sy. 2 (İzmir 2022): 633.

⁸⁵ Ayaz, *Memlûk-Kıbrıs İlişkileri (Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti)*, 119.

⁸⁶ Sağlam, *Sorularla Memlûk Tarihi*, 169.

⁸⁷ Kazım Yaşar Koprman, "Memlûkler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1987), 522.

⁸⁸ İbni Tagriberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 528.

⁸⁹ Koprman, "Memlûkler", 522.

⁹⁰ Fatih Yahya Ayaz, *Memlûkler*, 60.

dengeli ilişkiler yürüten Sultan Çakmak, Memlûklerin diplomasi geleneğini sürdürerek devletin siyasî istikrarını korumaya çalışmıştır. Aynı zamanda Etiyopya ve Nubya gibi Afrika'daki Hristiyan güçlerle de mücadele ederek, Nil Nehri'nin kontrolü ve Mısır'ın ekonomik güvenliği noktasında da stratejik hamleler yapmıştır. Başarılı bir siyaset izlemesi, Memlûk Devleti'nin geçici de olsa bir sükûnet dönemine girmesini sağlamıştır.

Ekonomik zorluklara, salgın hastalıklara, iç ve dış tehditlere rağmen, Sultan Çakmak dönemi Memlûk Devleti için denge siyaseti ve bölgesel caydırıcılığın ön planda tutulduğu bir dönem olarak değerlendirilebilir. Sultan Çakmak'ın dış politikadaki tavrı, Memlûk Devleti'nin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve sağlık sorunlarına rağmen, barışçıl ve diplomatik bir yaklaşım üzerine kurulmuştur. 1438-1450 yılları arasında Habeş, Nubya, Hristiyan topluluklar ve Türk-İslâm devletleriyle kurduğu siyasi temaslar, onun dış ilişkilerde çatışma yerine uzlaşmayı öncelediğini göstermektedir. Diplomatik temsilcileri izzetle karşılaması ve diplomasiye önem vermesi, iç karışıklıkların ve mali sorunların gölgesinde bile barış ve düzeni koruma çabasının bir yansımasıdır. Sultan Çakmak'ın diplomasi ve askeri dengeyi gözetten stratejileri, devletin yıkıma uğramasını geciktiren en önemli etkenlerden biri olmuştur. Memlûk tarihinin karmaşık siyasi yapısı içerisinde, idarede denge kurma, otorite sağlama ve istikrarlı bir hükümdarlık inşa etme açısından, Sultan Çakmak devri önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Ağalarlı, Mübariz. "16. Yüzyılın Başlarında Safevî Devletiyle Memlûk Devleti Arasında Siyasi İlişkilere Genel Bir Bakış". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3, sy. 2 (2010): 124-135.
- Ağır, Mesut ve Kürşat Solak. "Memlûk Devleti'nin Akdeniz'deki Önemli Siyasî Faaliyetleri". *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, sy. 14 (2016): 107-130.
- Ağır, Mesut. "Memlûk Sultanı el-Melik ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak Dönemi (1438-1453)". Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2020.
- Ağır, Mesut. "Memlûk Sultanı el-Melik ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak Döneminde Memlûk-Dulkadir Münasebetleri (1438-1453)." İçinde *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, ed. Cevdet Kabakçı ve Serdar Yakar. 153-161. İstanbul: Kristal Reklam ve Matbacılık, 2012).
- Ağır, Mesut. *Avrupalı Seyyahların Gözüyle Memlûk Türk Devleti*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2021.
- Ağır, Mesut. "Memlûklerde Asabiyye". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 21 (2008): 1-14.
- Aka, İsmail. *Timurlular*. İstanbul: Kronik Kitap, 2019.
- Aka, İsmail. *Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.
- Aka, İsmail. "Şâhruh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 38: 293-295. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Alıç, Samet. "Dulkadir Beyliği". *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*. 184. Kahramanmaraş: 2018.
- Alıç, Samet. "Dulkadir Beyliği'nin Komşu Beylik ve Devletlerle Münasebetleri (1437-1522)". Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi 2017.
- Ayaz, Fatih Yahya. *Memlûkler*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Ayaz, Fatih Yahya. *Memlûk-Kıbrıs İlişkileri (Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016.
- Bozkurt, Nebi. "Nûbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 28: 222-223. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Clot, André. *Kölelerin İmparatorluğu: Memlûklerin Mısırı*. Çeviren Turhan Ilgaz. İstanbul: Melisa Matbaası, 2005.
- Çubukçu, Asri. "el Melikü'z Zâhir Çakmak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8: 192-193. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Danışman, Zuhuri. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. C. 3. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, 1964.
- Erdem, İlhan ve Paydaş, Kazım. *Akkoyunlu Devleti Tarihi: Siyaset, Teşkilat, Kültür*. Ankara: Birleşik Yayınları, 2007.
- Erlich, Haggai. *The Cross and the River: Ethiopia, Egypt, and the Nile*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2002.
- Ersan, Mehmet ve Alican, Mustafa. *Beylikler Devri Türkiye Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Gökhan, İlyas. "Memlûk Sultanı Zahir Seyfeddin Çakmak Döneminin Salgın Hastalık ve İktisadî Buhranları". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 15 (2006): 341-366.
- Güler, Hatice. *Memlûkler*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2021.
- el-Harithy, Howayda. "Female Patronage of Mamlûk Architecture in Cairo". In *Beyond the Exotic: Women's Histories in Islamic Societies*, edited by Amira al-Azhary Sonbol. New York: Syracuse University Press, 2005. 329.

- İbn İyâs. *Bedâ'î'u'z-zühûr fî vekâyi'î'd-duhûr*. C. 2, Neşr Muhammed Mustafa, Kahire: 1975.
- İbni Tagrîberdî. *En-Nücûmu'z-Zâhire / Parlayan Yıldızlar*. Çeviren Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.
- Ibsa Ahmed Hassen. "Etiyopya'da Müslüman-Hristiyan Savaşları (13-16. Yüzyıllar)". *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, sy. 5 (2018): 71-92.
- Kanat, Cüneyt. "Memlûk Sultanı Melik ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak'ın Rodos Seferleri (1440-1443-1444)". İçinde Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı, Editör Nejdet Bilgi ve Mehmet Ersan İzmir: Beta Basım Yayın, 1999.
- Kanat, Cüneyt. "Memlûk-Timurlu Münasebetleri". Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 1996.
- Kapanşahin, Muhittin-Aksoy Ömer Faruk. "Osmanlı-Endülüslü İlişkileri ve Osmanlı Yardımlarının Gecikme Sebepleri". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 2 (Aralık 2022): 297-314.
- Kızıltoprak, Süleyman. "Memlûk Sistemi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu". Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1997.
- Kızıltoprak, Süleyman. "Memlûk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 19: 87-90. Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Kondo, Nobuaki. *Persian Documents: Social History of Iran and Turan in the 15th 19th Centuries*. Londra: Routledge, 2003).
- Koprman, Kazım Yaşar. "Memlûkler". *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul: Çağ Yayınları, 1987.
- Koprman, Kazım Yaşar. "Barsbay". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 5:84-85. İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Koprman, Kazım Yaşar. *Mısır Memlûkleri Tarihi: Şeyh el-Mahmûdî Devri (1412-1421)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Koprman, Kazım Yaşar. "Memlûk-Osmanlı Münasebetleri". *Türkler Ansiklopedisi*, C. 9 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 470-485.
- Makdîsî. *Mısır'daki İslâm Devletleri ve Türk Memlûklerin Faziletleri*. Çeviren Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019.
- Merçil, Erdoğan. "Alâîye Beyliği". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2: 332-333. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Necîb el-Vesîmî. Çerkez Memlûkleri ve Karamanoğulları Arasındaki Siyasi İlişkiler (1382-1483). Çeviren Kazım Uzun, *Tarih Okulu Dergisi*, sy. 33 (Mart 2018): 1177-1200.
- Necefli, Tofiq. "Akkoyunlu-Memlûk Devleti İlişkileri", İçinde 18. *Türk Tarih Kongresi Bildirileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2022: 809-810.
- Necefli, Tofiq. "Karakoyunlu-Memlûk İlişkilerinin Çağdaş Türkiye Tarihi'nde Araştırılmasına Dair". *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, c. VI, sy. 2 (2010): 103-115.
- Özdemir, Mehmet. "Osmanlı Endülüslü Müslümanlarına Yardım Etmedi mi?". *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 12 (1999): 283-296.
- Özdemir, Mehmet. "Endülüslü". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11:211-225. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Sağlam, Ahmet. *Sorularla Memlûk Tarihi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2023.
- Solak, Kürşat. "Memlûkler ve Alaiyye". *Tarih Okulu Dergisi*, sy. 12 (2012): 117-128.,
- Solak, Kürşat. "Memlûk Devleti ve Kuzey Anadolu", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3 (2012): 109-121.
- Sümer, Faruk. "Ramazanoğulları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 34: 442-445. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Sümer, Faruk. "Karakoyunlular". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 24:434-438. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Sümer, Faruk. "Karamanoğulları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 24:454-460. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Sümer, Faruk. "Akkoyunlular". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 2:270-274. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Şeşen, Ramazan. *İslam Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: İsar Vakfı Yayınları, 2012.
- Şimşek, Fatma. "Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemine Doğu Akdeniz'de Rekabet Kısacasında Bir Ada: Meis". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 37, ay. 2 (İzmir 2022): 657-685.
- Tekindağ, Şehabeddin. "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış". *Tarih Dergisi*, sy. 25 (2011): 1-38.
- Tekindağ, Şehabeddin. "Berkuk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 5:511-512. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Turan, Şerafettin. "Bayezid II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 5:234-238. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Uzun, Kazım. "VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 35, sy. 2 (2020): 727-751.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. "Memlûk Sultanları Yanına İltica Etmiş Olan Osmanlı Hanedanına Mensub Şehzadeler", *Belleten* 17, sy. 68 (1953): 519-536.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Üstün, Ergun. "Memlûk Devleti'nin Kıbrıs'ı Hakimiyeti Altına Alması". *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 1, sy. 1 (2018): 26-42.
- Woods, John E. *Akkoyunlular, Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk: 15. Yüzyıl Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme*. Çeviren Sibel Özbudun. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993.
- Yücel, Yaşar ve Ali Sevim. *Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı: Fâtih - Yavuz - Kanûnî*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020.
- Yılmaz, Hasan. *Memlûkler ve Memlûk Halifeleri*. Ankara: Elips Yayınevi, 2019.
- Yiğit Akkuş, Fatma. "Memlûk Devleti'nde Veraset Usûlü Yok Mudur?". İçinde XIII. *Türk Tarih Kongresi*, C. 7. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.
- Yiğit Akkuş, Fatma. "Memlûkler Döneminde Çukurova". Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi*, 2011.
- Yiğit, İsmail. *Memlûkler*. İstanbul: Kiyhan Yayınları, 2015.
- Yiğit, İsmail. "Memlûkler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 19:90-97. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Yiğit, Ridvan. "Mısır Memlûkleri Devleti'nde el-Melik El-Eşref Barsbây Dönemi (1422-1438)". Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2014.
- Yinanç, Refet. *Dulkadir Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- Yinanç, Refet. "Dulkadiroğulları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9:553-557. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.